

OUDE HERINNERINGEN.

In memoriam Jan Ligthart.

Ik ben in 't midden van de dertig. Jong dus nog voor de menschen, oud voor mezelve. Oud genoeg om terug te kijken, oorzaken en gevolgen te speuren. Te erkennen, wie of wat invloed op mij en mijn leven gehad heeft, te kunnen beoordeelen, of die invloed gezegend was, of uit den booze.

En als ik dan over mijn leven nadenk, heeft er niemand van al mijn leeraren grooter, diepingrijpender invloed op me gehad dan Jan Ligthart. Is er niemand mijner leeraren me meer ten zegen geweest. Ik behoor tot de laatste lichtung van dat groote leger, dat les van hem heeft gehad, drie of vier jaar lang vier à vijf uur in de week les van hem, in Nederlandsche taal. En 't is over Ligthart als taalleeraar dat ik mijn lieve herinneringen voor U, zijn vrienden, leerlingen en vereerders, op wou schrijven. Onze klasse was de laatste, die hij opleidde voor de akte L. O. Toen we bijna allen geslaagd waren (één had er zich teruggetrokken, de anderen slaagden allen in een paar dolle succesdagen) en we ons afscheid kregen, in de gymnastiekschool op de Schelpkade temidden der verzamelde klassen van de Gemeentelijke Normalessen, stond hij daar en nam ook afscheid. Hij had ons in den liefelijken waan gelaten, dat hij met opzet gebleven was, tot *wij* klaar waren. Verzet als we op hem waren, smeekten we hem telkens, toch niet heen te gaan, vóór wij examen hadden gedaan, en als hij dan zeide; „ik zal blijven tot deze klasse weggaat,” dan waren we ijdel genoeg om ons te verbeelden dat 't om *ons* was.

Toch nu, na zoovele jaren, kan ik nog niet geheel dat strelende gevoel van mij afzetten, dat hij om ons nog zoo lang gebleven is.

We waren een zeldzaam aardige klas. Vief gingen we de opleidingsjaren door, in trouwe vriendschap voor elkaar. We haatten vereend, we minden vereend. Jan Ligthart, onze taalleeraar stond bovenaan in onze liefde. En dan kwam — er nòg een, dien we zéer lief hadden, maar uit den aard van zijn vak kon hij niet dien grooten, nawerkenden invloed op ons hebben als onze taalleeraar. Men kan mij toevoegen, dat het in deze reeks herinne-

ringen aan Jan Ligthart gewijd, geen zin heeft andere namen te noemen. En toch, waar het hart overvloedt van dankbare vereering en vereerende dankbaarheid, waar de tranen dan gaan vloeien, omdat liefde en dank te laat komen, daar zegt het verstand: „Spreek het eeresalut uit, al is het aan een levende!” En dan moet ik naast Jan Ligthart's naam als dien van een beminden en vereerden meester dien zetten van meneer ten Have, onze leeraar in de aardrijkskunde. Zij beiden brachten warmte in ons leerleven, dat overigens voor een stel goed-bij-mekaar passende, ijverige en begaafde leerlingen dor genoeg was.

Op ons eigen houtje deden we aan Co-educatie. Meisjes en jongens waren zeer vriendschappelijk samen. Onze makkelijke houding gaf aanstoot, kwam in de leeraarsvergadering. Toen nam er één onze partij en zei, dat juist in *die* klasse absoluut niet „gescharreld” werd. — En dat was voor de rest overigens bar. Ieder hijtje had zoo zijn zijtje, waarmee hij langs stille omwegen 's avonds huiswaarts keerde.

De laatste maanden had ik juist zooveel aan mijn klasgenooten gedacht. Op een enkele uitzondering na zijn ze me verre, verre uit 't oog gegaan. En toen ik brief na brief hoorde, dat onze meester, die ons zoo tot troost en steun was geweest in onze moeilijke jaren, dat onze meester zoo diep terneer geslagen was, zoo droef in-zich-zelf gekeerd, haalde ik me al de klasgenooten te binnen en ik droomde iets van een gezamenlijke huldebetuiging, die hem een aardig oogenblik zou hebben verschaft, of van brieven van ons allen, met in elk een vroolijke of treffende herinnering erin voor zijn afleiding.

Toen Reule, een onzer vier klassejongens onlangs zoo fier daar voor mijn aandachtige oogen stond, in zijn prinselijk gewaad als Bassanio — toen hij de prachtige verzen de zaal in deed schrijden vol statigheid, dacht ik: „Weet je het alles nog? Weet je het alles nog zoo goed als ik? Zou het onzen meester geen goed doen, als je nu eens naar hem toeging, uit ons aller naam en zei: Ze sturen me allemaal, u weet wel, Anna, Margot, Gera, Tonia en Suze, Boogaardt, Scherft, Riel en ik. In de laatste les voor de vacaties mocht ik altijd wat voordragen — weet u nog wel? En dan tot slot zingen. Nu kom ik voor u voordragen, wat beters dan toen.”

Meerdere plannen gingen me door 't hoofd — toen kwam dat vreeselijke bericht.

O, lieb' so lang Du lieben kannst
Die Stunde kommt, dasz du an
Gräbern stehst und klagst.

En de herinneringen, waarmee ik *hem* een vroolijk oogenblik had willen bezorgen, ze komen in zijn In Memoriam.

Ik hield in die jaren, dat was dus zoo omstreeks 1894—1898, ijverig dagboek. Wel niet alle avonden, maar er kon toch niets van eenig belang gebeurd zijn, of het ging er in. En dan zou het voor een vriend van meneer Ligthart merkwaardig zijn, te zien, hoe dikwijls daar staat: meneer Ligthart zei — meneer Ligthart vond — meneer Ligthart las voor —.

Als ik aan de lessen terugdenk, is de eerste indruk, dien ik krijg, die van aangename, ongedwongen rust. Rustig zit meneer Ligthart daar voor ons, op den stoel op de verhooging. Soms heel makkelijk het eene been over het andere. Rustig vraagt hij — rustig geven we antwoord. Komt er iets moeilijks, dan stelt hij een reeks vragen, en de moeilijkheid smelt weg — ziezoo, dat hebben we alweer te pakken, dat hebben we onder de knie.

Uit de opstellen koos hij er altijd eenige, die hij voorlas, soms om te prijzen, soms om ongerijmdheden of slordigheden aan te wijzen. Dan kon hij er ons soms zoo echt „doorhalen”, met een kalm gezicht maar glinsterende oogen. Als we dan even dreigden, wat luider te worden dan zijn toon was, was een schertsend opheffen van de hand genoeg om onze luidruchtigheid te bedaren.

Ik herinner me een scène. Ja, dat was waarlijk een scène. Er was, van hoogerhand uit natuurlijk, iets gebeurd, dat ons valsch leek, gemeen. — We waren allen in opstand — ik, die op enkele lessen bijna uit mijn vel sprong van oproerigheid, ik was halfdol van drift, buiten mezelve van laaiende opwindung.

Stel U zoo'n klasse lawaaischoppers voor. — Hij kwam binnen. — Met een paar schertsende handgrepen alsof hij de ergsten van ons in den nek wou pakken, had hij ons kalm. De les begon en ik ademde zóó verlucht, alsof hij me uit een toeval had bijgehouden.

„Meneer Ligthart zei laatst, dat een opstel over een ernstig onderwerp pas goed is, als we de kunst verstaan, ons zelf te geven.” Dat vroeg hij telkens van ons in onze opstellen en als we dat niet gedaan hadden, „konden we ze van hem cadeau krijgen.” Ik vind hier een tirade in mijn dagboek, in deze tijdsomstandigheden dubbel merkwaardig: Het geeft een onderhoud weer op de leesles. Dat was natuurlijk de les, waarin hij den meesten invloed oefende op de vorming van onzen geest:

„Meneer Ligthart vroeg me, wat ik zou worden, als ik een jongen was. Ik antwoordde dadelijk. Dan ging ik in dienst¹⁾. En daar had je hem eens moeten hooren.” Hij vond soldaat zijn een treurig beroep, vooral in oorlogstijd. Hij vond het vreeselijk, zijn evenmensch een dolk in het hart te moeten stooten. Ja, antwoordde ik, het is vreeselijk, om je naaste te moeten dooden, als het niet noodig is, maar als het noodig is, zal ik er niet tegen opzien. „Maar is het noodig, als ons ministerie b.v. met Belgie's ministerie een twist heeft, om dan die Belgen, waarmee we in liefde en vrede zouden kunnen leven, te gaan dooden? vroeg hij.” Neen, antwoordde ik, maar stel U voor, dat Duitschland ons wou annexeeeren, dan zou ik wel willen vechten, dan zou ik niet werkeloos thuis blijven. En zoudt U dan niet de wapens opnemen?

Je bent bijzonder strijdlustig, hernam hij. Ja, ik zou de wapens opnemen, maar ik zou het doen diep bedroefd en wanhopig over de vreeselijke dwaasheid der menschen. O, kind, treurig is het, dat zulke ideeën in je huishouden,

¹⁾ Vergeef me, ik wist niet, wat ik deed. Den Haag met zijn cadetten en adelborsten had natuurlijk zijn invloed op mij, 17-jarige.

Meneer Ligthart beloofde me, me een boek te leen te geven: „Die Waffen nieder!” Daarin zou ik eens kunnen zien, hoeveel ellende de oorlog brengt. Ik heb dat boek toen gelezen, en nog menigmaal daarna. Acht weken vóór de oorlog uitbrak, was ik op 't slagveld van Waterloo en haalde me met alle middelen het verleden voor oogen. Toen meende ik, dat de menschheid met een slagveld als het veld van Waterloo en een boek als „de Wapens neer!” geen oorlog meer zou kunnen voeren.

Meneer Ligthart las ons ook vaak voor. In de leesles, of voor de vacantie. Voor de vacantie lieten de andere leeraars voorlezen, hij deed het zelf. En hoè deed hij het! Als de dag van gisteren herinner ik me, dat hij uit „Herinneringen uit mijn leerjaren op 't land” van Reuter voorlas. Hoe Haverman zijn vrouw heeft begraven, en met zijn kind op den arm zijn hoeve verlaat, waar hij financieel ten onder is gegaan. Zijn afscheid van de daglooners, en het aanvaarden van den langen weg te voet, het kind op den arm.

Hij moest het boek uit de handen leggen want hij schreide. En wij ook, zonder dat iemand van ons jonge blagen dan toch, zich schaamde voor zichzelf of om de anderen. Reuter is ook een der vele vreugden, die hij in mijn leven gebracht heeft.

De kleine Johannes las hij ons voor. Kunt ge u indenken, wat dat geweest is voor een groeiende menschenziel? Al wat hij ons vertelde, uitlegde, deed voelen, bracht ik over aan mijn vriend, die leed onder de dorheid van hooger onderwijs. Hoe leefden we met kleinen Johannes! Hoe hielden we rekening met hem op onze tochten door de duinen, langs het strand —. En hoe lachte Jan Ligthart, zachtken, bijna weemoedig, toen ik hem vertelde van mijn vriend, die in een élan van edelmoedigheid zijn horloge had weggegeven aan een jonger broertje, dat er naar haakte, omdat Windekind gezegd had: Daar is uur nog tijd —.

Een treffend uur beleefden we, toen hij ons „Klein Broertje” van Haversmit voorlas. We schreiden weer. „Zoo'n almachtigen hoogen God, en dan zulk een lief, vriendelijk ventje in een sloot laten loopen, en hem in dat smerige water laten stikken, dat het schuim op zijn mondje kwam —”.

Aan dat uur wijdde ik gansche bladzijden.

En weer een ander uur vol betekenis herinner ik me. Ik zat vooraan. En ik droomde al lang mijn droomen van schrijfster te worden. Onbewust moedigde hij ze aan, door mijn opstellen te prijzen. Onbewust — zeg ik daar. Later heb ik van hem gehoord, dat hij 't bewust deed. Daar zou hij ons uitleggen, hoe de kritiek van Busken Huet was.

Hij zei, daar ik vlak bij hem zat en hij altijd de namen der dichtbijzittenden in zijn voorbeelden gebruikt:

Nannie van Wehl is literatore, maar Busken Huet zegt: ze knoeit. En al vindl hij Nannie van Wehl nu nog zoo'n aardig, lief meisje, dan zal hij, als zijn kritiek gevraagd wordt, in den nieuwen Gids schrijven:

Nannie van Wehl meent, dat ze talent heeft. Ze meent, dat ze dichteres is, maar ze schrijft ellendig. Nannie van

Wehl zal wijs doen, nooit meer een pen in handen te nemen, dan om haar huishoudboekje in te vullen.”

Daar zat ik, ganschelijk verslagen. Van mijn vriend had ik genoeg latijn geleerd om het Nomen est omen! aan één stuk door in mijn hoofd te hooren. Eenige dagen lang liep ik rond met mijn ellende. — O, o! dat kon geen toeval geweest zijn, vreesde ik. Meneer Ligthart wist, wat ik wou en wilde het me op deze manier afraden.

Toen ben ik tot hem gegaan. En toen beleefde ik alweer een levensmoment dat me nooit uit de gedachten zal gaan. Ik begon, naar een vaststaand plan:

„Meneer, ik wou u zoo graag eens iets zeggen. Ik hoop, dat ik schrijfster zal worden.”

Toen was mijn adem al op en kon hij, belangstellend voorover gebogen, aan me vragen, op zijn kalmen, rustigen toon: „Zóó — en wanneer?” Opeens wist ik, dat al, wat ik gevreesd had, nonsens was.

Dat voorbeeld van Busken Huet, met mijn naam erin — het was louter toeval. Mijn meester zat daar en had voor mijn hartewensch déze woorden: „Zóó — en wanneer?” Hij behoefde er niet meer en geen andere te hebben. Als hij *dit* zeide, rustig en kalm, kon ik kalm en gerust zijn. De vervulling van mijn wensch was dus een quaestie van tijd.

„Zóó — en wanneer?” Hoe moedigde dit aan! Hij, mijn meester, in wien ik zóóveel vertrouwen stelde, vond mijn plan niet ongerijmd. Integendeel, voetstoots nam hij het aan — wou alleen maar weten: wanneer?

Wat er omtrent deze quaestie toen en later tusschen ons gezegd werd, behoort hier niet thuis. Laat ik alleen even zeggen, dat ik bij elk uur van voldoening of geluk door mijn werk, dankend aan Jan Ligthart denk.

Met de vroolijkste van al mijn herinneringen omtrent onzen taalleeraar zal ik eindigen.

Tusschen ons en hem heerschte een opgewekte, vrouwelijke toon. Hij plaagde ons nogal, en wij trachtten het hem te doen.

Op een goeden dag waren we er achter gekomen, wanneer hij jarig was, en we wisten hem de belofte af te dwingen, dat hij alsdan zou trakteeeren. Echter hadden we den avond van zijn feestdag geen les van hem. Wat een kwelling was het, hem in 't eigen gebouw te weten, hem niet te kunnen feliciteeren — en — hem niet aan zijn belofte te kunnen herinneren, waarvan de vervulling alweer wat vroolijkheid zou brengen in ons saai bestaan.

Onze zangleeraar vond zoowaar goed, dat we meneer Ligthart een verjaarsbrief stuurden, midden in het uur. Met zijn allen hadden we 'm opgesteld, en allen onderteekend, de leeraar bovenaan. Als welopgevoede achttienjarigen hadden we natuurlijk niet gerept van de belofde traktatie.

De zangles was nog niet afgelopen, toen een meisje uit de laagste klas een zak met groote flikken bracht, van die heele groote, bezet met witsuikeren kraaltjes — ik zie ze nog. Een sigaar er bij in een papiertje — En de volgende dankbrief erbij:

„Voorzeker, nooit had ik gerekend,
Zelfs niet, toen ik 't adres bezag,
Dat ik op dezen blijden dag
Een wensch, door allen onderteekend
Hier op de les ontvangen zou,
Begrijpt, hoe 't mij 't hart verheugt,
Nu ik uw briefje openvouw
En lees met immer grooter vreugd!
Ben ik zóó zeer uw aller vriend,
En heb ik dit aan U verdiend,
Ik, die U nu al jaren kwel
Met dat, grammatica — gerel?
'k Begrijp 't niet — enfin — 't zij!
Gij hebt mij lief, ondanks Terwey?
Of, is uw wensch een stille wenk,
Dat gij uw tongen wilt verkwikken?
Geloof maar, dat ik er aan denk.
Hier is al reeds een zak met flikken.
En voor uw meester in den zang
Ook een sigaar — hij leve lang!

Ik sprak van Ligthart den taalleeraar. Anderen hebben tot U nog zoo heel veel meer over hem gezegd.

En 't stemde alles *daarin* overeen, dat hij veel vreugde heeft gegeven, veel liefde heeft geleerd.

Moge al, wat hij aan vreugde en liefde gegeven heeft, hem vergolden worden!

Dan is het nu voor hem Vreugde, en Vrede.

NANNIE VAN WEHL.